DALBASTI KİRAZLARI

TÜRK OCAKLI KADINLARIN ROMANI

METİN SAVAŞ

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2084
EDEBÎ ESERLER: 1055

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-698-4

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: M. Bilal Erimez

Düzelti: Ayşegül Karayama

Kapak Resmi: Mehmet Sağ

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Unifset Basım Yayın Sanayii ve Ticaret Ltd Şti
Yakuplu Mah. 194. Sok. Nu:1 / 159 3. Matbaacılar Sitesi
Beylikdüzü-İstanbul Tel: (0212) 875 37 85
Sertifika Nu: 72541

İstanbul - 2024

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

METİN SAVAŞ: 1965 yılında Balıkesir'de doğdu. Beş yaşındayken ailesiyle birlikte İstanbul'a yerleşti. İlköğrenimini Fatih İlkokulu, Muallim Yahya Efendi İlkokulu, Çavuşoğlu Özel Koleji ve Gelenbevi Ortaokulu gibi farklı okullarda aldı. Lise eğitimini Vefa Lisesindeyken yarıda bırakarak çalışma hayatına atılmak zorunda kaldı. Askerlik görevi öncesinde Lâleli semtindeki tek yıldızlı bir otelde komilik ve garsonluk yaptı. Vatani görevini Kütahya, İzmir ve Konya'da tamamladı. Askerlik sonrasında ise Balıkesir'de uzun yıllar bakkal dükkânı işletti. Yirmili yaşlarında iddiasız hikâyelerden oluşan ilk yazılarını yazmaya başladı. 1995 yılında Türk Edebiyatı Vakfının düzenlediği Ömer Seyfettin Hikâye Yarışması'nda *Ninemin Türküleri* adlı kısa öyküsüyle mansiyon ödülüne layık görüldü. 1998 yılında *Orkun* dergisinin tertiplediği makale yarışmasında ikincilik aldı. Yazarımız 2014 yılındaysa "Türk romanına yaptığı katkılar" gerekçesiyle Türk Ocakları Genel Merkezi tarafından Ayvaz Gökdemir Edebiyat Ödülü'yle taltif edilmiştir. Diğer ödülleri: İstanbul Tuzla Belediyesi Roman Yarışması Birincilik Ödülü, Türkiye Yazarlar Birliği Roman Ödülü, ESKADER Roman Armağanı.

Metin Savaş'ın Ötüken Neşriyat'tan yayımlanmış romanları:

Zemheri Kuyusu (2005), *Melengicin Gölgesinde* (2008), *Kargalar Derneği* (2010), *Yeşil Çeşme* (2011), *Erlik* (2012), *Efendi Dayının Kozalakları* (2013), *Kuvayı Milliye'nin Hazinesi* (2014), *Vatandaşlık Ofisi* (2019), *Kıvılcım* (2021), *Birlikteydik ve Yalnızdık* (2022).

İstanbul'da Karnaval Üçlemesi:
Baykuşlar Geceleyin Öter (2015), *Dehşet Palas AVM* (2016), *Çarşamba Karısı Cinayetleri* (2018).

CUMHURİYET'İN 100. YILINA ARMAĞAN

Tomris Hatun'dan Zübeyde Ana'ya
bütün Türk kadınlarına ithaf edilmiştir.

DALBASTI KİRAZLARI HAKKINDA

Kıvılcım adını taşıyan romanın yazılış süreci tamamlanmak üzereyken sosyal medyadan duyuru yaparak bir daha artık bu tarz bir roman yazmayacağım demiştim. Bu kararı almamın muhtelif sebepleri vardı. Her şeyden önce belgelere dayalı bir roman yazmak fevkalade zahmetli ve yorucu oluyor. En başta, romanın kurgusunu iyi ayarlayarak belgelere büsbütün sıkışıp kalmamanız ve yazacağınız metnin bir edebî anlatı olduğunu hatırdan çıkarmamanız gerekiyor. Öbür türlü ortaya kuru bir belgesel metin çıkması ihtimali beliriyor. Oysaki bir romanda hayal gücünden beslenen ruh bulunmalıdır. Yığınla belgenin arasında boğularak ruh örselendiği zaman kupkuru bir metin ortaya çıkacaktır. Vaziyet böyle iken *Kıvılcım* romanının yazımı tamamlanınca fikrimi değiştirip Türk Ocaklılara ve bütün okurlarıma bir vaatte bulundum. Vaat şöyle idi: "Türk Ocaklarının Tıbbiyeli talebelerce kuruluş dönemini çalışırken o zamanki Türkçü hanımların fevkalade işler yapmış olduklarını gördüm. Daha fazlasıyla hayran kaldım. Bu hanımların özel hayatları ve karakterleri ve çalışkanlıkları da fevkaladedir. Kendime dedim ki: Türk Ocaklı hanımların romanı niçin yazılmasın? Nihayetinde bu düşüncemi gizlemeyi gereksiz buldum. Ancak şimdi hemen değil. Çok yakın zaman sonra da değil. Kendimi yeterince hazır hissettiğim zaman Türk Ocaklı hanımların romanını vaat ediyorum. Fedakârlıkları, aşkları ve ülkücülükleri ile Türkiye'nin aydınlanma yolunda büyük işler görmüş olan

Türk kadınlarına bir teşekkür romanı olarak düşünebiliriz bunu."

Türk kadınlarına bir vefa borcunu ödemek için yazdım diyemiyorum çünkü o borç öyle birkaç kitap yazmakla ödenecek borç değildir. *Dalbastı Kirazları*nı okurken neden böyle söylediğimi herkes daha iyi kavrayacaktır. Türk kadınlarına bir teşekkür romanı diyorsam da *Dalbastı Kirazları*nın yayımlanması Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılına denk geldi. Bütünüyle hoş bir rastlantıdan söz edemem. O kadar da tesadüf değildi. Türk Ocaklı Kadınlar romanını yazmaya başladığımda –önceki romanlarımın yazılış sürelerini de hesaba katarak– bu yeni romanın 100. yıla yetişeceğini tahmin etmiştim. Buna rağmen ille de 100. yıla yetişsin diye aceleci davranmadım. Bu romanı hakkıyla yazmam gerekiyordu. Yetişirse daha güzel olacaktı. Nitekim yetişti. Romanın yazılışı tamamlanınca Ötüken Neşriyat Genel Yayın Yönetmeni Göktürk Ömer Çakır'ı telefonla arayarak *Türk Ocaklı Kadınlar* romanını Cumhuriyet'in 100. yılına ithaf etmek hakkında konuşup uzlaştık. Kitabın kapak resmini Akdeniz Üniversitesi'nden yakın dostum Doç. Dr. Mehmet Sağ hocamızın tasarlaması konusunda da fikir birliğine vardık. *Kıvılcım*'ın ortaya çıkması aşağı yukarı üç buçuk yılımı almıştı. *Dalbastı Kirazları*nı iki yıldan daha az bir sürede, bir buçuk yılda yazdığımı söyleyebilirim. Bunun sebebi ise *Kıvılcım* için çalışırken Türk Ocaklı kadınlar hakkında epeyce malumat biriktirmiş olmamdır. Bir diğer sebepse *Kıvılcım* sayesinde belgelere dayalı roman yazmayı artık tecrübe etmiş bulunuyordum. Yani pek çok yönden hazırdım. Tabii yüzlerce kadın söz konusuydu ve hâliyle zorlanacaktım. İster istemez yüzlerce kadın içinden birkaçını öne çıkartarak romanı kurguladım. Fakat romanın adını koymamıştım. Yazılış sürecinde kendiliğinden ortaya çıkacağını düşünüyordum. Öyle de oldu ve romanın ortalarına yaklaştıktan sonra *Dal-*

bastı Kirazları zihnime saplandı. Neden bu adı seçtiğimin yanıtını vermeyeceğim. Okurlarımız kendileri yorumlayıp keşfetsinler. *Dalbastı Kirazları* adında karar kılmamdan sonra bunu uzun müddet sır gibi sakladım. Peşi sıra birkaç sırdaşıma söyledim. Romanın adını kimler biliyordu? Türk Ocakları Genel Merkezinden *Türk Yurdu* dergisi İdare Müdürümüz Kadir Çimen, Türk Ocakları Genel Merkezi Gençlik Kollarından yakın dostum Muhammet Bekir Karacakaya, Çerkezköy Türk Ocağı'nın eski başkanı ve yine yakın dostum Burak Candaş, Balıkesir Türk Ocağı'ndan doktora öğrencisi Fatih Orta ve Balıkesir Üniversitesi öğretim üyesi yakın dostum ve hocam Prof. Dr. Salim Çonoğlu biliyordu. Ardı sıra Ötüken Neşriyat Genel Yayın Yönetmeni Göktürk Ömer Çakır ile editör Ayşegül Büşra Paksoy da öğrendiler. Böylelikle çok kişinin bildiği şey artık sır olmaktan çıkmaya başlıyordu. Çok geçmeden romanın adını sosyal medyadan kamuoyuna duyurdum. Fakat roman tamamlanınca duyurmuştum. Yazılış sürecinde roman hakkında birtakım sırları da Erzurum Türk Ocağı'ndan yakın dostum Süleyman Gümüş ile onun güzel kızı ve arkadaşım on yaşındaki Nilüfer Gamze Gümüş öğrenmişlerdi. Zaten sır tutmasını pek bilmem. Ağzım yeterince sıkı değildir. Son olarak bazı sırları yol arkadaşım ve tarihî romanlar yazarı Hasan Erdem öğrenmişti. Takip edenler muhakkak biliyordur ki Hasan Erdem ile ben yıllar sonrasında ödüldaş da olduk ve Türk Ocakları Genel Merkezi Ayvaz Gökdemir Edebiyat Ödülü'nü birkaç yıl arayla aldık. Şanlıurfa Türk Ocağının kurucu başkanı emekli genel cerrah Mehmet Avcılar hocamız Türk Ocaklı Kadınlar romanını yazmamda ısrarlı telkinlerde ve teşviklerde bulunmuştur, kendisine bilhassa teşekkür ediyorum.

Dalbastı Kirazları romanındaki kadınlar bir edebî metin içinde okurlarımızın karşısına çıkmış olmayacaklar. Tam tersine okurlarımız ve romanın yazarı olarak ben o müthiş

kadınların yüksek huzurlarına çıkmış olacağız. Bu romanı hakkıyla ve lâyıkıyla yazdığımı söyleyemem. İleride daha başarılı romanlar yazacak arkadaşlar ve genç yetenekler bekliyorum. *Kıvılcım*'ı yazarken Yusuf Akçura rüyama girip "Bitir artık şu romanı!" diyerek beni azarlamıştı. Birkaç yıl boyunca üstatlarla meşgul olduğum için rüyama girmelerinde şaşılacak bir taraf görmüyorum. Burada mistik bir yön aramayalım. Kadınlar romanını yazarken bu sefer de Ocaklı hanımlardan biri rüyama girer mi diye çok bekledim ama böyle bir rüya göremedim. Rüyalarımızı denetlemek imkânımız bulunmuyor. *Dalbastı Kirazları*nın yazılışı sona ermişti ve ben artık son okumalarla uğraşarak gerekli gördüğüm düzeltmeleri yapıyordum. Baştan sona defalarca okudum. İşte bu sırada nihayet bir rüya gördüm. Neresi olduğunu bilmediğim bir mekânda tek başıma oturmaktaydım. Mekân bir binanın üst katlarından birindeydi ve ben Türk Ocaklı kadınlar romanını düşünüyordum. Merdivenlerden yukarıya doğru bir kadının çıkmakta olduğunu fark ettim. Bana doğru geliyordu. İçimden bir ses merdivenleri çıkan kadının Müfide Ferit Tek olduğunu fısıldanmaktaydı. Belki de ben onun gelmesini istemiştim. Heyecana kapılmıştım. İşte nihayet Türk Ocaklı bir kadını rüyamda görecektim. Bunun rüya olduğunun şuurunda idim. Fakat ne yazık ki merdivenleri çıkan kadın bulunduğum mekâna girmeden uyandım. Ne diyeyim? Nasip değilmiş!

Yakın dostum Süleyman Gümüş bir telefon görüşmemizde bu romanı Tomris Hatun'dan Zübeyde Ana'ya Türk kadınlarına ithaf etmem önerisinde bulunmuştu. Onun bu önerisine hayır denemezdi. *Kıvılcım* hacminde bir roman yazmaya çalıştım. *Dalbastı Kirazları* ile milletime yönelik bir görevi daha tamamlamış oldum. Eksiğiyle gediğiyle bu romanı yazdığım için mahşerde kavuştuğumuzda Oğuz Kağan'ın ve Mustafa Kemal Atatürk'ün karşısında

mahcup düşmeyeceğimi umut ediyorum. Bizler yaşayanlarımızla ve ölmüşlerimizle hep birlikte Türk milletiyiz. Türk Ocaklı kadınların yüksek huzurlarında saygıyla eğiliyorum.

Ne mutlu Türk'üm diyene!

“Elimizdeki servetimizi, damarlarımızdaki kanımızı,
lüzum görülürse, vatan için sarfetmekte
bir dakika tereddüt etmeyeceğiz.”

Türk Ocağı Yönetim Kurulu Üyesi Nakiye Hanım

BAŞLANGIÇ

ALİ SEDAT BEY'İN LABORATUVARI

1900 yılının ilk günleriydi. Bu hikâyenin başladığı dakikada Ali Sedat Bey'in kızı Azime bir tıkırtıya uyandı. Önce tavanda, sonra da odasının dört duvarında uykulu gözlerini gezindirdi. Deniz tarafından kopup gelen uğultular yalının sessizliğini çiğniyordu. Bebek semtine gece rüzgârı çoktan işlemiştir. Azime çoğu zaman yaptığı gibi yatağından kayarak, terliklerini parmak uçlarıyla itekleyip tahta merdivenlere çıplak ayakla yürüdü. On dört yaşında üzüm gibi, korkusuz, tatlı bir kızdı. Yalının içinde salınmaya koyuldu. Her adımda mahmur gözleri açılıyor, pencerelerden dışarıya taşan gölgesi onu kışkırtıyordu. Yalının alt katına inince doğrudan doğruya babası Ali Sedat'ın laboratuvarına uzandı. İnce ellerinin parmakları laboratuvar kapısının kolunu kavradığında yeni yağlanmış rezeneler şamata etmeksizin genç kıza boyun eğdiler. Kapkaranlık laboratuvar buraya alışkın olmayan kişiyi muhakkak ki ürküntüye boğacaktı.

Azime gülümsedi. Yarı açık bıraktığı laboratuvar kapısı tıkırtıyla hareket edince genç kız dudaklarını burarak güya ıslık çaldı. Haydin bakalım gecenin şeytanları. Yüreğiniz varsa başımın etrafında toplanınız. Fakat şeytanlar üşüşmüyorlardı. Genç kız yarı aralık kapının deminki tıkırtısının rüyasındaki tıkırtıyla özdeş olduğuna hükmetti. Değişik bir şey. Azime laboratuvardaki cereyanı içeriye girer girmez hissetmişti ama üzerinde durmamıştı. Gözleri laboratuvar karanlığına daha bir alıştığında alt kanadı açık

pencereyi nihayet fark etti. Belli belirsiz hışırtılar perdeyi aşındırmaktaydı.

Azime pencerenin açık kanadını örtmek için ilerleyince bu sefer kendisinin dışarıya taşan gölgesinden ayrı bir gölgeyi seçti. İki kısa adım atarak beriye kaçıp durdu. Elini kalbine götürdü. Hafiften çarpıyordu. Korkusuzluk da bir yere kadar tabii. Yabancı gölge karşısındaki ilk tepkisi bu düşünce olmuştu. Ayrıksı gölge kımıldandı, ağaçların arasında yalpaladı ve deniz tarafının aksi yönüne doğru uzayarak gecenin sırlarına karıştı.

Azime kabarık tedirginlikle pencereyi sıkıca kapadıktan sonra laboratuvarın ötesini berisini ay ışığının yardımıyla kolaçan etti. Sırtı laboratuvar kapısına dönüktü. Gerginleşti. Başını çevirince de eşikteki Hoşnazar'ı yakaladı. Kendisinden üç yaş küçük olan Hoşnazar bu yalının en güzel kızı sayılmalıydı. Ahmet Cevdet Paşa'nın kızlarından da torunlarından da daha alımlıydı. Çerkez kızıydı. Yalının yanaşmasıydı. Azime onun yüzüne dikkatle bakınca korkudan kaskatı kesilmiş olduğunu ay ışığı çarparken anlayabildi. Ürkek kızın yanına sokularak konuştu:

"Laboratuvara biri girmiş!"

Hoşnazar ses vermiyordu. Yüzünden kan çekilmiş gibiydi. Azime onu omuzlarından tutarak sarstı.

"Toparla kendini Hoşnazar!"

Ürkek kız basık tonozlu bir koridordan geçiyormuş gibi kamburunu çıkardı. Azime ise laboratuvarı son defa, durduğu yerden bakışlarıyla yoklayıp ürkek kızı odasına sürükledi. Hoşnazar yatağına girince Azime dizlerini kırarak korkudan dili tutulmuşa benzeyen kızın koyu sarı saçını okşadı. Korkmuş kızın sakinleşmesi uzun sürmedi. Azime kararlı bir sesle sordu:

"Onu gördün mü?"

Hoşnazar gördüm anlamında gözlerini kırpıştırıyordu.

"Tanıdığımız biri miydi?"

"Değildi."

"Neye benziyordu? Serseri kılıklı mıydı?"

"Değildi."

"Ne değildi?"

"Beyzade giyimliydi."

Azime'nin aklına ister istemez Yıldız Hafiye Teşkilatı düştü. Yoksa başka başka taraflardan Düvel-i Muazzama mı? İngilizler veya Ruslar mı!

"Gördüğün adamı tarif edebilecek misin?"

"Edemem. Yalan yanlış gördüm. Karanlıkta."

"Tamam, peki. Uyu artık. Ben odama çıkıyorum. Sabah olunca sen kimseye bir şey deme. Babamla konuşacağım."

Azime gün ağardığında babasını bir türlü yalnız yakalayamadı. Yalının kalabalığında sözü dönüp dolaştırıp geceki hadiseye getiremiyordu. Babası Ali Sedat Bey yalıdan erken çıkıp İstanbul'a geçmişti. Genç kız da akşamın basmasını iple çekmeye mecbur bırakılmıştı. Halası Fatma Aliye Hanım hayli zaman önce eline almış olduğu Fransızca bir kitabı kurcalıyor, daldan dala sıçrayarak yalı halkına değişik bahisler anlatıyordu. İdil-Ural Türklerinden Abdürreşit İbrahim Efendi'nin İstanbul ziyaretleri hâlâ unutulmamış olmalıydı ki yalıda yerli yersiz ondan söz açılmasını Azime artık kanıksamıştı. Soy sopca aslen Buharalı olan Abdürreşit İbrahim Efendi binlerce Tatar ve Başkurt'un Türkiye'ye göçünü teşvik etmekteydi. Anadolu'ya ve Rumeli'ne gelip yerleşmiş olanların yanı sıra epeyce Tatar ve Başkurt öğrenci de İstanbul mekteplerine yine Abdürreşit İbrahim Efendi'nin dahliyle yazılmışlardı.

"Bunu hangi maksatla böyle yapıyor?" diye sordu Azime. "Korkuyorum ki Tatar illerinde Türk bırakmayacak bu efendi."

Fatma Aliye Hanım bilgiçlikle karşılık verdi:

"Abdürreşit İbrahim Efendi'nin hedefi başkadır. Onun emeli yıpranmış Anadolu'yu beslemektir."

"Beslemek?"

"Anadolu'ya şuurlu insanları yığarak korunmasını sağlama almak niyetindedir. Sen daha dört yaşındayken Abdürreşit İbrahim Efendi buraya ikinci gelişinde yanında on talebe getirmişti de İstanbul mekteplerine yerleştirmişti. Hiç unutmuyorum 1890 yılıydı. Paşa deden henüz vefat etmemişti. Abdürreşit İbrahim Efendi bizim yalıda akşam yemeğine kalmıştı."

Azime biraz sıkılmış ama daha fazlasıyla sabırsızlanmış vaziyette yalının koruluğuna kaçtı. Babasının yokluğuna rağmen laboratuvara girdi çıktı. Paşa dedesi Ahmet Cevdet'in bugünden beş yıl önceki vefatı Azime nazarında Şam hırkalarına büründürülmüş bir masaldan farksızdı. Paşa dedesini toprağa verdiklerinde dokuz yaşındaydı. Yalının paşa dedesizliğine hiç katlanamıyoruz diyenler pek çoktu. Lofçalı Ahmet Cevdet Paşa'nın kapı yoldaşı Süleyman Ağa kahvehane peykelerinde beş yıldan beridir teselli aranmaktadır. Paşa dedesizliğin yalısında herkes daha serbest hareket edebiliyorsa da onun vefatıyla beraber âdeta derin bir çatlak oluşmuştur.

Akşamüzeri Ali Sedat Bey yarı yorgun Bebek'e döndü. Azime onu gözleriyle bir müddet takip ettikten sonra nihayet laboratuvarda yalnız kıstırabildi. Hoşnazar ise kıyıdan köşeden, kapı aralıklarından dün gecenin sırrını boş yere aranmaktaydı. Ali Sedat ayağının tozuyla laboratuvarına kapandığında Azime'nin sesiyle irkildi.

"Neyin var Azime?"

Azime içini dolduran kuruntuların ince boşluklarından babasını yokluyordu.

Ali Sedat, "Söylemek istediğin bir şey mi var?" diye sordu.

"Olmasın mı?"

"Ya hayırdır ya şer."

"Dün gece tıkırtıya uyanıp laboratuvara indim."

"Karanlıkta inme demedim mi sana?"

"Babacığım, lütfen, çocuk değilim."

"Laboratuvarımı cinler mi basmış?"

Azime dün geceden koparamadığı zihnini tetikte bekletiyordu. Karanlıkta her ne olup bittiyse geçiştirilecek bir şey de değildi. Yeter ki babası bunu bir evham saymasın. Elverir ki ciddiye alsın. Beni hâlâ çocuk biliyor. Ali Sedat pencereyi açıp içeriyi havalandırırken yaramaz kızını yanı başına çağırdı:

"Anlat hadi. Seni dinliyorum."

"Laboratuvara girdiğimde işte bu pencereden biri kaçıyordu."

Bu ifade Ali Sedat'ı birdenbire değiştiriverdi. Yüzünün rengi atmıştı. Azime ise meselenin düşündüğünden çok çok ciddi olduğunu anladı. Yoksa onun babası öyle kolayca endişeye yuvarlanacak bir şahsiyete sahip değildir.

"Pencereden kaçan adamı görebildin mi?"

"Hoşnazar da göremediğini söylüyor."

"Ne demek bu şimdi? Dün gece bütün yalı tıkırtılara uyanıp laboratuvarıma mı koşmuş? Ben niye koşmamışım?"

"Yalnızca ben ve Hoşnazar," dedi genç kız.

Ali Sedat bir lahza sessiz kaldıktan sonra laboratuvarın dip tarafındaki sıra sıra camlı dolaplara gözlerini kaydırdı. Soğukkanlı tutumuyla ilerleyip dolapların çekmecelerini sürdü. Duvara yapışık dolabın en üst gözünden çekip aldığı büyük boy bir zarfın içine göz attı. Camlı dolaplardan uzaklaşınca da pencereye dönerek koruluğu taradı. Son sözü sert olmuştu:

"Hoşnazar'ı gönder bana!"

"Peki babacığım."

Azime gerginleşip kasılarak laboratuvarı terk etti.

Ali Sedat Bey birkaç gün geçtikten sonra, suların kardığı saatte Ahmet Mithat Efendi'nin Beykoz'daki yalısına

yanaştı. Kapı üstündeki pencerelerin storları açıktı. Tereddüt ediyor olmakla beraber kapalı düşüncelerinden bir anlığına sıyrılmanın cesaretiyle yalıya girdi. Odalık kızlardan biri kendisini geniş merdivenlerden yukarıya kadar çıkarmıştı. Ahmet Mithat Efendi sıkma gözlüğünün camlarını parlatıyordu.

"Hoş geldin Ali Sedat."

"Gelişim pek hoş değildir muharrir baba."

Ahmet Mithat Efendi elinin tersiyle odalık kızı kovarcasına salondan uzaklaştırdı. Kızcağız çekilirken Beykoz'a akşam serinliği doluşuyordu. Ali Sedat Bey'in boğazına mızrak gibi bir yutkunma saplandı. Etrafında teselli aranırken Azime'nin alışıldık yumuşak tebessümlerini hatırlamıştı. Bu onu ferahlatmaya yetti. Ahmet Mithat Efendi sessiz bekliyor fakat sustuğu zaman da konuşuyordu. Ali Sedat'ın az önceki ferahlığı kasırgaya çarpmış gibi dağılıverdi.

"Benim laboratuvara biri girmiş!"

Ahmet Mithat Efendi'nin yüzüne sis perdesi indi. Meseleyi bilmediği hâlde bir musibetin dayandığını hissedebiliyordu.

"Senin laboratuvarda bulunmaması lazım gelen bir şey mi vardı?"

Ali Sedat bir tokurtuyla irkildi. Gelgelelim her ikisi de tahtaboş yönünden gelen tokurtunun üzerinde durmayarak hareketlendiler. Kırmızı atlas koltuklara yerleşmişlerdi. Ali Sedat kandilli koltukların rahatlığına yaslanırken Ahmet Mithat Efendi de susarak konuşmayı sürdürüyordu. Cümleler çehresinde birikmiştir. Ali Sedat'ın tedirginliği genişledi:

"Laboratuvarımda bir dosya eksik."

"Ne diyorsun?"

"Vaziyet budur muharrir baba."

Ali Sedat Bey orada yarım saatten az fazla kalmasının

peşi sıra faytona bindi. Faytonun tekerlekleri akşam dinginliğini yırtarak tıkırdarken Ahmet Mithat Efendi yalının arka pencerelerinden ağaçlıklı sokağa bakıyordu. Çok kısa bir süreliğine iki beyzade göz göze geldiler. Ali Sedat'ın eli kırışık alnındaydı. Ahmet Mithat Efendi ise pencerelerden çekilerek yalının bahçesine inmiş, manolya ağacı dibinde yakaladığı bir kedinin sırtını okşuyordu. Günden güne başkalaşan modern hayatın dengeleri sarkaç gibiydi. İnsanlığın başı dönmekteydi. Ahmet Mithat Efendi karmaşık fikirlerini içine atarak yıldızlar altındaki bahçenin duvar dibinde gezinmeye durdu. Bir an boş bulunup da başını bilek kalınlığındaki ağaç dallarına çarpınca kanı beynine vurdu. Ovuşturdu. Hiç değilse kafatasımızı ezdirmedik. Fakat işkillenmişti. Hayra yoramayız. Tez canlılıkla yalıya dönerek başına havlu bastırdı. Odalık kız telaş etmişti.

"Yaygara koparma sakın!" dedi Ahmet Mithat Efendi.

"Peki efendim."

"Abartacak vaziyet yok. Dallarla boğuştuk biraz kızım."

"Anladım efendim."

Ahmet Mithat Efendi'nin iç sesi vızıldandı: "Kime anlatırsın?" Anlamak da anlatmak da zor oluyordu.

BİRİNCİ BÖLÜM

BERGAMOTLU AKİDE ŞEKERLERİ

1915 yılının Mayıs ayıydı. Köprülerin altından bulanık sular akmıştır. Ahmet Mithat Efendi üç yıl önce ölmüştü. Ahmet Cevdet Paşa'nın tek oğlu Ali Sedat Bey'se 1900 yılındaki laboratuvar hadisesinin birkaç ay sonrasında bu dünyayı terk etmişti. Hayata gözlerini yumduğunda sadece kırk üç yaşındaydı. Dul hanımına Muhyiddin, Azime ve Zeynep adlarını taşıyan üç çocuk bırakmıştır. Azime kâh Bebek'teki yalıda günlerini geçiriyor kâh artık Paris'e yerleşmiş bulunan küçük halası Emine Semiye Hanımefendi'nin yanına gidiyordu. Ahmet Cevdet Paşa'nın kapı yoldaşı Süleyman Ağa hâlâ hayattaydı ve kaç yaşında olduğunu kendisi bile sayamıyordu. Hoşnazar bir Arnavut nalbantla evlendirilmişti. Abdürreşit İbrahim Efendi ise 1912 yılında tekrar İstanbul'a gelerek Rusya'ya dönmemek kararıyla yerleşmişti.

Mayıs ayının meltemli bir gecesi. Horhor semtinde Abdüllatif Suphi Paşa Konağı uykuya yatmıştır. Batılı dekorlar içinde Şarklı ruhla yaşayan bu konak bir yanıyla Tanzimat kokarken bir yanıyla da Meşrutiyet'i haykırıyordu. Şakakları gümüşten genç adam Hamdullah Suphi Bey karyolasına uzandığında konak halkının evlenme dayatmalarına kafa yormaktaydı. Vakit erişmiştir. Koca adamsın. Türk Ocağı senden soruluyor. "Yalan mı?" dedi münasebetsiz iç ses. Hamdullah Suphi az evvel çetin ceviz dalların azizliğine uğramış olan başını yastığa gömdü. Bugünden on beş yıl öncesinde Ahmet Mithat Efendi nasıl ki kendi yalısının bahçesindeki ağaç dallarına başını çarptıy-

sa bu gecenin akşamında da Hamdullah Suphi Bey kendi konağının bahçesindeki ağaçlara toslamıştı. İç sesi tatava edip durmaktaydı: "Münasip bir zevceyi İstanbul'un hangi semtinden arayıp bulacağız?"

Geçmiş zamanda, bir kandil gününün sabahında konağın baş kalfasına bu soruyu yönelttiğinde baş kalfa kendince haklı sebeplerle somurtarak taşı gediğine koyuvermişti: "Aramakla bulunsaydı dut yaprağı atlas olurdu. Kısmet insanın ayağına gelir." Hamdullah Suphi gülerek pantufla terlikli ayaklarına bakmıştı. Huzursuz bir geceydi. Hamdullah Suphi'nin güneş yanığı tunç yüzünün şekli bozuldu. Ertesi günün akşamında tertip edilecek olan müsamereyi düşündü. "Ağaoğlu Ahmet'e bir ulak mı göndersem?" Sonrasında uykuya daldı. Sabah ezanıyla uyandığında baş kalfanın acılaşmış sesini işitti. Kim bilir gene hangi odalık kızı azarlıyordu baş kalfa. Ağaoğlu Ahmet'e ulak gönderme işini tekrar zihninde tarttı. Ne var ki gayet dikkatli ve titiz bir şekilde giyinip kuşanıp da Horhor sabahının turfanda aydınlığına çıktığında ulakları mulakları silip atıvermişti. Meşgul bir adamdır; bir yandan Türk Ocağı'nın bütün işlerine koşturup yetişiyor, bir yandan da Darülfünun'da estetik dersleri veriyor. İşte yine baştanbaşa dopdolu bir gün bekliyordu. Titizlenmiş, her dakikaya ayrı bir kıymet yüklemişti. Vakit nakittir sözünü İstanbulin ceketinin ceplerine tıkıştırarak Beyazıt'a geçti. Reşitbey Sokağı'ndaki 17 numaralı konak işte yine genç reise temenna çekiyordu. Ağzı kalabalık üç beş kişiyle selamlaşıp Rahvancılar Konağı'nın avlu kapısında durdu. Bozanak bir kavanoz dolusu bergamotlu akide şekerini pıllım pıllım yeleğinin kanatlarına sarmalamıştır.

"Nedir o yavrum?"

"Şeker."

Telaşlı günün bergamotlu başlangıcı akşama vurduğunda Türk Ocaklılar bütün bütün toplaşmışlardı. Salyan-

gozlar avluda fink atarlarken Türk Gücü'nden Kuzucuoğlu Tahsin müsamere sahnesinin eksiğini gediğini savuşturmakla meşguldü. Hemen herkes oradaydı.

"Herkes burada!" diyerek tekmil verdi Bozanak.

Kime tekmil vermiştir belirsizdi, durumdan vazife çıkartıyordu, heyecanlı lakırtısını ipleyen olmadı. Gökalp Ziya Bey tıknaz vücudunu iki yana sallayarak "Hak yok, vazife var!" diyordu. Ocağa yeni dadanmış talebelerden birkaçı akide şekerlerinden kaşla göz arasında birer avuç kapınca Halide Edip Hanım gürültülü bir şekilde güldü. Demokrat bir kadındır. "Hak yok, vazife var!" sözüne pek iştirak etmiyor. Anglosakson yaşantısına hayranlığını babası Mehmet Edip Bey'den tevarüs edinmiştir. Ev içinde İngiliz terbiyesi hâkimdir. Mehmet Edip Bey'in babası Kemah'tan İstanbul'a gelip yerleşmiş dürüst bir adamdır. Sultan Reşat'ın kahvecibaşılığına kadar yükselmiştir. Halide Edip serbest ruhuyla halkın içine karışmayı seviyor. Boynunda fular.

Çanakkale cephesine gönüllü gidecek olan mektepliler için yemekli müsamere başlamak üzereydi. Fatma Aliye Hanım bir tarafta, onun on dört yaşındaki küçük kızı Zübeyde İsmet bir diğer tarafta. Bu konaklı ana-kız Halide Edip'e oranla kalabalıklara daha kapalı. Osmanlı vakarı daha baskın.

Sanat Evi'nin[1] yönetim kurulundan Mâcide Besim Ha-

[1] Darü's-Sanaa (Sanat Evi): Kızılay Cemiyeti bünyesinde 3 Ağustos 1913 tarihinde 500 lira sermaye ile kurulan hanımlara mahsus sanat evinin yönetim kurulu şöyledir: Leylâ Vahit, Nezihe Veli, Mâcide Besim, Sâdiye Halil Hanımefendiler. Bir atölye ve bir eğitim merkezi olarak kurulan hanımlara mahsus sanat evinde unutulmaya yüz tutmuş eski el işleri esas tutularak Şark estetiğine uygun nakışlarla bezeli çay havluları, masa örtüleri, gömlekler ve benzerleri işleniyordu. Türk kızlarının el becerilerinin geliştirildiği bir halk eğitim merkezi işlevi görmekteydi. Üretilen el işleriyle diğer ürünler kermeslerde ve sergilerde satılıyor, derneğin bütçesine katkı sağlanıyordu. Sanat Evi'ne

nımefendi bir aralık Fatma Aliye Hanım'ın kulağına yanaştı:

"Müfide'den haber var mı?"

"Mektup yazmış."

"Mektup mu yazmış?"

"Mektup."

Teali-i Nisvan Cemiyeti'nin[2] kâtibesi Nakiye Hanım sırası düştükçe Tıbbiyeli talebelerin yakalarını düzeltiyor, üniformalarının parlak düğmelerini ovuşturuyor, yüzü pomatlı bir kızcağızın mütemadiyen kımıldayan dudaklarını okumaya uğraşıyordu. Ocak muhitinde tanınmış bir kızcağız değil gibiydi. Akçuraoğlu Yusuf Bey vakur kalabalığın arasından sıyrılarak Nakiye Hanım'a sokulup hâl hatır sordu. Otuz beş yaşındaki Nakiye Hanım'ın kendisinden dört yaş büyük ağabeysi Hasan da Çanakkale'ye

göçmen ailelerin kızları, öksüz veya yetim kızlarla birlikte muhtelif cephelerde şehit düşmüş olanların kızları kabul edilmekteydi. Meslek öğretmek yoluyla bu kızların hiç kimseye muhtaç kalmaksızın hayatlarını sürdürmeleri hedeflenmişti. Bu cümleden olarak Sanat Evi marifetiyle diğer şehirlerde şubeler açıldığı gibi mesela Edirne'de de Darü'l-Eytam (Yetimler Yurdu) kurulmuştu. Sanat Evi'nin tam adı şöyledir: Hilâl-i Ahmer Kadınlar Darü's-Sanaası (Kızılay Kadınları Sanat Evi).

[2] Teali-i Nisvan Cemiyeti: Türk kadınlarının toplum içerisindeki konumlarını iyileştirme ve yükseltme amacıyla 28 Mayıs 1913 tarihinde Halide Edib Adıvar öncülüğünde kurulmuş olan ilk feminist dernek. Kadın ve erkekleri ilk defa aynı salonda bir araya getiren cemiyettir. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle çalışmalarını sürdürememiştir. Kadınlara konferanslar veren bu cemiyet Balkan Savaşlarındaki zulümlere karşı Türk kadınlarını örgütlemiştir. Konferansların yanı sıra müsamereler düzenlenmiş, birtakım yabancı kitaplar tercüme edilerek yayımlanmış, okuma yazma kursları açılmış, salgın hastalıklarla mücadele çalışmaları yürütülmüştür. Cemiyet, kadın ile erkeğin eşitliğini savunuyor ve çok eşliliğe karşı çıkıyordu. Kadınların çalışma hayatına atılmalarını istiyor, eğitimsizlikle mücadele ediyordu. Teali-i Nisvan Cemiyeti'nin çabaları sayesinde kadınlara boşanma hakkı verilmiştir.

gidecekler arasındaydı. Bozanak'ın bergamotlu şekerleri daha ziyade talebelerin ağızlarında kırılmaktaydı. Çanakkale cephesine gönüllü gidecek olan delikanlılar birbirlerini sarakaya alarak ölüme meydan okuyorlardı. Düşman çatlatan akşam yemeği duasının ardından şu yüzü pomatlı kız sahneye yürüdü. Konağın içi de dışı da doluydu. Berlin Kraliyet Akademisi ve Berlin Stern Konservatuvarı çıkışlı Musa Süreyya Bey kaşlarının üstüne fesi düşmüş hâlde yekinerek sahneye çıkmış olan kızı takip ediyordu. Müsamere salonu tam tekmil sessizliğe bürününce yüzü pomatlı kız "Millî Şair Mehmet Emin"den okumaya durdu. Okunan şiiri Musa Süreyya Bey bestelemişti.

Ey iğnem dik! Askere,
Giyecekler yetiştir.
Sınırdaki erlere,
Hizmet aziz bir iştir.
Ey iğnem dik! Elimde teğellenen şu gömlek,
Bir kahraman genç Türk'ün vücudunu örtecek.

Türk Ocağı'nın henüz otuz yaşındaki genç reisi Hamdullah Suphi Bey öylece durgun, kaskatı, gözleri bulutlanmış, öylece bütün mevcudiyetini sahneye çevirmişti. "Ey İğnem Dik" şiirini Musa Süreyya Bey'in bestesiyle okuyan kız alkışlar arasında çarçabuk al çuha örtülü kürsüden indi. Musa Süreyya Bey'in dudaklarına tebessüm yüklü kalın bir çizgi oturmuştu. Sedef kabzalı muhayyel hançerler o dakikada Hamdullah Suphi'nin pek çok yerini deşiyordu. Kürsüden inmiş bulunan kız müsamere salonunun kuytusuna geçip iskemlesine yerleşti. Nakiye Hanım arka iskemleden kızın omzunu sıkarak tebrik etmekteydi. Hamdullah Suphi Bey ateş basmış alnını sıvazladıktan sonra Fatma Aliye'ye yanaşıp fısıltıyla sordu:

"Kimdir bu kız?"

Fatma Aliye Hanım iki avcunu iki yana açarak dudak oynattı. Kızın kim olduğunu bilmiyordu. Hamdullah Suphi Bey bunu herkese de soramayacağını hesap ederek protokoldeki yerine döndü. Hava çiseleme belirtisi gösterirken üç beş damla düşürüp çark etmişti. Yağmur bulutları hızla kaynaşıp Boğaziçi'ne aktı. Müsamere salonu kalabalığında hemen herkesin bilip saydığı fakat talebelerin pek de tanıyamadıkları bir kadın daha vardı ki yalçın çehresiyle Türk Ocağı'ndakileri tek tek tarıyordu; nihayetinde yalçın gözleri az önceki kızcağıza saplandı; işaret parmağıyla gel gel yapınca da kızcağız iskemlesinden doğrularak yalçın çehreli kadının yanı başına avdet etti.

Bu kadının adı Behire Hakkı idi. Siyah yaşmağı ve siyah çarşafı sımsıkıydı. Genç kız onun haddinden fazla mutaassıp olduğuna hükmederek azar işiteceği korkusuna kapılmıştı. Böyle düşünmekle birlikte yalçın çehreli kadında efsanevi bir ışık halkası görmekte olduğu duygusuna çarpıyordu. Behire Hakkı Hanımefendi esas itibarıyla Bacıyân-ı Rûm denilen Türk kadınlarının son halkasından farksızdı. 1913 senesinde Biçki Yurdunu açmıştı. Ermenilerle Rumların başı çektiği terzilik mesleğine Müslüman kızlarını da dâhil etmeye yeminliydi. Behire on birinci yaşını sürüyorken evlerinin sokağına mengene vücutlu bir basmacı kadın gelmişti. Basmacı kadının bohçası demir parmaklıklı duvarın gölgesine açıldığında Behire'nin de gözleri açılmıştı. Bohçanın içindekiler dökülüp saçılırken Behire'nin kapalı dünyası yıldızlanıyordu. Yahudi basmacının kumaşları soluk renklerden canlı renklere sıçrıyor, çirozlaşıp semiriyor, demir parmaklıklı duvarın uyuklayan gölgesini kışkırtıyordu. Antakya ipeklisi, Şile'nin bezi, Buhara'nın renkli kumaşları. Behire bir çırpıda annesinden üç beş kuruş kopartarak basmacı kadının ayakları dibine düştü. Mengene vücutlu Yahudi karısı çığırtkan sesiyle rengârenk kumaşlarına övgüler düzmekteydi. Bu kadının sanırsınız ki dokuz

kubbeli hamamları vardır. Dökülüp saçılmış olan bohçası Tebriz saraylarından İstanbul'a kaçırılıp getirilmiş gibidir. Küçük Behire on birinci yaşını sürerken sokaklarına hangi fırışka rüzgârın savurduğunu bilemediği Yahudi karısının çığırtkan sesine öylesine tutulmuştur ki yüreği hoplamıştır. Mengene vücutlu basmacı kadının sıkıştırdığı Behire için kaçacak yer yoktur. Alacalı basmalar Behire'nin istikbalindeki ayrışık yolları keserek yıllar içinde Biçki Yurduna açılacak olan güzergâhı tayin etmiştir.

Behire Hakkı on bir yaşında iken balıksırtı sokaktan geçen o basmacıya kendisi için kumaş seçip kestirmişti. Zevkine göre seçerek fisto kumaştan diktiği elbiseyi annesi pek beğenmişti de biçki dikişe dair bildiği her hüneri kızına öğretmişti. Küçük yaşta ustalaşan Behire Hakkı onca tayyörlerle yeldirmelere şekil vermesinin ardından kendi gelinliğini de yine kendisi biçmişti. Yaşı ilerleyip de "Memleketim için ne yapabilirim?" kaygısı beynini tırmalamaya durunca Çiftesaraylar Caddesi 21 numaralı adreste Biçki Yurdu Terzihanesini faaliyete geçirmişti. Şimdi onun kız öğrencileri Çanakkale cephesindeki askerler için takır takır çalışarak on binlerce pamuklu mintan dikmekteydiler. Deminki genç kız, yanakları pespembe, elleri önünde kavuşmuş, mahcup dikiliyordu. Behire Hakkı Hanımefendi ödün vermediği muntazam sertliğini belli belirsiz yumuşatarak sordu:

"İsminiz nedir?"

"Ayşe Saide."

Ziyadesiyle güzel okudunuz. Takdir ettim."

"Teşekkür ediyorum hanımefendi."

"Yerinizden kaldırdım. Asıl ben sizin ayağınıza gelmeliydim. Kabalığımı hoş görünüz."

"Estağfirullah hanımefendi."

Behire Hakkı yeni yeni serpilmeye başlamış olan kızdan hafifçe eğilmesini işaret etti. Ayşe Saide on beş yaşı-

nın yerli yerinde hicabıyla diz kırdı. Türk Ocağı sahnesi müsamere telaşıyla dalgalanırken Behire Hakkı hiç değilse hakkınızı teslim edeyim diyerek Ayşe Saide'nin yanağına bir öpücük kondurdu. Genç kızın içi sevinçle dolmuştu fakat bu sevincini Çanakkale cephesine uğurlanmakta olan delikanlılar hürmetine yatıştırdı. Cepheye gidecekler arasında ne sevgilisi vardı ne nişanlısı ne de kendisi.

"Ne de kendim," dedi köşe bucak bakınarak.

Behire Hakkı Hanımefendi anlamamıştı:

"Efendim? Ne buyurmuştunuz?"

"Estağfirullah. Cepheye gidiyorlar. Üstelik neşeyle."

"Üzülme kızım. Atölyemdeki talebelerim her birini donatacak."

"Şimdi hatırladım sizi. Biçki Yurdu. Evet ya osunuz."

Hamdullah Suphi Bey atmaca çevikliğiyle Behire Hakkı Hanımefendi'nin kapladığı yere yaklaşmıştı. Az beride durdu. Daha da yaklaşırsa gönlünün rengini belli edebilirdi. Kürsüye çıktığında müsamere salonunu buğulu sesiyle dolduran genç kıza kendisini aşikâr kılmaktan çekindi. Upuzun bir akşamdı. Kırpık kırpık yıldızlar Rahvancılar Konağı'nın kiremitlerine dökülüyorlardı. Behire Hakkı Hanımefendi anlık ilgisini başka yöne çevirmişken Ayşe Saide daha bir incelmişti. Hamdullah Suphi hiç tereddütsüz yutulduğunu sandı.

Belgrad Muhafızı Selim Paşa'nın torunlarından Abdülhak Şinasi Bey kutlu konağın kurşunî cephesini avlunun imkânları arasından seyrediyor, Türklük düşüncesine şekil vermiş olan bir balarısı kovanına benzettiği mübarek yapıya kalbini açıyordu: "Türk Ocağı bütün bir Türklük ormanını sallayan güçlü bir rüzgârdır."

Cepheye gidecek talebeler yanaşık düzende hareketlenerek Rahvancılar Konağı'nın büyük salonundan küçük salonuna inip çıkmaktaydılar. Salon süslemelerinin demir köşebentleri arduvaz kayacı morluğunda parıldıyordu.

Binlerce askerimizi taşıyan çelik vagonların tokurtuları sağanağa çeviriyor, açık denizlerdeki düşman gemileri ölüm kusarken çatırdıyordu. 2 milyon 900 bin kişiden oluşan 9 ordu ve 63 tümenimiz savaş alanlarında idi. Nakiye Hanım ile Mâcide Besim bir koçaklama tutturmuşlar, seslerini kalınlaştırarak Türk Ocağı gençlerine yüreklerini açmışlardı. Hamdullah Suphi hiç tereddütsüz yutulmayı sürdürürken İstanbul'un tozlu sokakları Türklüğü kuşatmış olan murdar söküntüleri çivilemeye and içiyordu. Nakiye Hanım'ın kendisinden beş yaş küçük olan erkek kardeşi Mehmet Kâzım Bey Viyana'da tıp eğitimi alarak ortopedi uzmanı olmuş, Balkan Savaşlarında yaralanmış ve iyileştikten sonra da hekim sıfatıyla mesleğine başlamıştı. Nakiye Hanım'ın ablası Hüsniye Hanım'sa biçki-nakış öğretmeni olmuştur.

***

Müsamere sürüp gidiyor, kalabalık birer birer azalıyor, gece yaklaştıkça Reşitbey Sokağı tenhalaşıyordu. Sanayi-i Nefise Mektebi Mimarlık Şubesinden[3] bir yıl önce mezun olmuş bulunan Arif Hikmet Bey yirmi altıncı yaşının körpeliğini saklayarak Ayşe Saide'yi hararetle kutluyordu. Cepheye gitme yeminiyle zımbalanmış mektepli delikanlılar Hüseyinzade Ali Bey'in çevresinde halka olmuşlarken Münevver Saniye adında Darülmuallimatlı bir genç kızın gözleri sigara dumanıyla yanmaktaydı. Hüseyinzade Ali Bey neden sonra fırsatını yakalayıp çiçeği burnunda mimar Arif Hikmet'i kolundan çekiştirdi:

"Anlat bakalım!"

"Ne anlatmalıyım bilemeyeceğim."

"Salıpazarı'nda yazıhane açmışsınız. Hayırlara vesile olsun."

---

[3] Güzel Sanatlar Fakültesi Mimarlık Bölümü.

"Şimdiki hâlde tarihî yapıların onarım işlerini yürütüyorum efendim."

"Desene işler seni yürütüyor. İstanbul'u onarmakla nice adamlar yıpranır."

Birkaç açıkgöz talebe yekten davranarak Arif Hikmet'i çekip aldı. Türkçülüğün babası Hüseyinzade Ali Bey'in karşısında genç mimarın erimesine gönülleri elvermemişti. Bir öbek sorgulamadan kurtarılan Arif Hikmet bu sefer de Ocaklı hanımların öbeğine düştü. İlk bakışta sinirli bir görüntü veren Fatma Aliye tecrübesiz mimarı lafa tutarken Sitâre Hanım'sa ortalıkta kocasını aranıyordu. Ağaoğlu Ahmet konak avlusundaki kuyunun başında Bozanak'a zılgıtı basmakla meşguldü.

Darülfünun Edebiyat Şubesi[4] öğrencilerinden Şükûfe Nihal köşede kıyıda gezinirken Fatma Aliye'nin seslenmesiyle hanımlar öbeğine kavuştu.

"Arif Hikmet Bey'i imtihan ediyoruz," dedi Fatma Aliye Hanım.

Şükûfe Nihal hazır yakalamışken ben de imtihana bir tuğla koyayım diyerek sordu:

"Türk mimarlığı hakkında ne düşünüyorsunuz? En yeni nesilden bir mimar olmanız itibarıyla bunu merak ediyoruz."

En yeni neslin mimarlarından Arif Hikmet Bey teklemeden konuştu:

"Türklüğe yeni yüzyılın bütün düşünce ve ihtiyaçlarına cevap verecek, ruhlarımızı okşayacak bir modern mimari lazımdır hanımefendi."

"Muhakkak."

"Fakat bu modern mimari, diğer milletlerin taklitçiliği değil, yurdumuza, Türklüğe özgü bir mimari olmalıdır."

"Hiç şüphesiz."

---

4 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

"Bununla birlikte eski sanat eserlerimizin korunması millî ve medenî bir vazifemiz olmalıdır."

"Değil mi ya?"

"Bütün dünya sanatkârları iman ederler ki Türk'ün çok yüksek bir mimarisi vardır. Kendi mimarimiz hakkıyla araştırılırsa modern Türk mimarisinin esaslarını tespit etmek imkân dâhiline kolayca girecektir."

"Ne duruyoruz? Araştıralım öyleyse!"

Şükûfe Nihal uzaktan vapurların boğuk boğuk yansıyan seslerini işiterek kulak verdiğinde Fatma Aliye de Sitâre Hanım'ı çağırıyordu:

"Gelsenize meclisimize Sitâre!"

Sitâre Hanım'ın çehresi gerildi:

"Ay kocamı kaybettim. Bulamıyorum."

Diğer hanımlar bakıştılar.

Mayıs serinliğinde müsamere akşamı ilerliyor, Çanakkale'ye gidecek olan Türk Ocaklı talebeler çarşaf gibi tertemiz gömleklerinin kol düğmelerini son defa ilikliyorlardı. 1904-1905 Rus Japon Savaşı bütün dünyada yankı uyandırmıştı. Japonya'nın bu savaşı kazanmış olmasıyla birlikte Avrupa devletlerinin asla mağlup edilemeyeceği peşin hükmü kökünden sarsılmıştı. Kazan Tatarlarının millî şairi Abdullah Tukay bir şiirinde Japon İmparatoru Mikado'nun İslâmiyeti kabul ettiğine inanıldığını söylüyordu. Rus yenilgisi Rusya'daki Türkleri de umutlandırmıştı. Çanakkale cephesine gidecek olanlar işte bu umutları da yanlarında götüreceklerdi.

Halide Edip Hanım bahçedeki ağaçların dallarına iki eliyle dokunarak, "Kocanız Ahmet Bey kuyunun başındaki boz oğlanı haşlıyor," dedi.

Sitâre Hanım telaşlandı:

"Ay gidip kurtarayım çocuğu kocamın elinden."

Hanımlar tekrardan bakıştılar.

Mimarlık sanatının genç serdengeçtisi Arif Hikmet cepheye gidecek olan Ocaklı talebeleri kamçılayan sesiyle "Beni de zannedersem Kafkas cephesine gönderiyorlar," dedi. Fatma Aliye Hanımefendi semtsiz iklimlerde çarpışıp duran Osmanlı ordularının coğrafyasını hayalinde çizdi. Orta Avrupa'nın Galiçya'sından Hint Okyanusu'nun Yemen'ine ve oradan da güneydeki Süveyş Kanalı'na ve tabii kuzeydeki Kafkasya Dağlarına. Dört bir yan savaş tanrısına boyun eğmiştir. Ulbe otu sanki bütün dünyayı bürümüştü. Verimli verimsiz bütün topraklardan ulbe otu fışkırıyordu.

Bozanak'ı aksi huylu kocasının elinden kurtarma hamlesini ertelemiş bulunan Sitâre Hanım ayrı bir merak içindeydi:

"Ulbe otu dediğiniz şey nedir şekerim?"

Fatma Aliye'nin hafızası uzun yıllar öncesine kayarak Suriye'yi tutturdu:

"Biz ailecek Şam'da iken oradaki koyunların ulbe otu yediklerini görmüştüm de içim kalkmıştı. Ne fenalık var demeyiniz. Ulbe otunun bir kokusu vardır ki mutfaklara şenlik. Bu ulbe otuyla beslenen koyunların sütü de eti de öyle kokuyor. Aynı sütün peyniri bile kokuyor. Koyun etini sebzelerle filan ne derece pişirirseniz pişirin o koku silinmiyor. İkrah getirmiştim ben o kokudan. Beş altı yaşlarındaydım."

"Ay aman!" dedi Sitâre Hanım.

Mülkiye talebelerinden Türk Ocaklı İpekli Memduh artık bütün bütün dağılmaya yüz tutmuş müsamere salonundan usulca kaytararak tek başına kendini dışarıya attı. Beyazıt'tan Eminönü'ne insanın içine işleyen gece karanlığında kolayca yürüyerek Mesâdet Hanı'nın demirden kapısına abanacaktı. Hiç değilse bir geceliğine mektep yatakhanesinden hürriyetini koparmaya istekliydi. Katılaşmış karanlıkta Mesâdet Hanı'na büsbütün yaklaştığında sızıp kalmış bir çocuk gördü. Kalın gövdesiyle ona çocuk

azmanı demek gerekebilirdi. Afyonkeş midir nedir? Üstü başı perişan. Üstüne üstlük bir de paçavra gibi kokmuyor mu? Ulbe otunun kokusu bu mudur? İpekli Memduh sızıp kalmış olan çocuğu dürtükledi. Kalın gövdeli çocuk azmanı derhal uyanmıştı. Memduh o çocuğa tepeden baktı:

"Kimsin ulan?"

"Sen kimsin?"

"Buraların şıhnesiyim[5] tamam mı?"

"Tamam tamam. Hadi bas git."

"Kafa dumanlı mı sende?"

Kalın gövdeli çocuk oralı olmayarak gözlerini yumup uyku vaziyetine geri döndü. İpekli Memduh şöyle bir yaylanarak çocuğu hafif tertip tekmeledi.

"Kalk ulan ayağa!"

Çocuk kalkmıyordu. Memduh öfkelendi:

"Mülkiyeli kalk diyorsa kalkacaksın!"

"Paça kasnak dalarım bak. Çekil git başımdan."

İpekli Memduh onu orada kendi bildiğine bırakarak Mesâdet Hanı'nın demirden kapısını tıklattı. Handa barınan ipsiz arkadaşları ışık tuttular. Demirden kapı gürültüyle açılıp kapanınca Memduh sokaktaki çocuğu sordu. Hanidir buralarda sürtüyormuş.

"Anladım galiba, dedi İpekli Memduh."

"Ne anladın ki?"

"Savaş mağdurudur. Balkan çeteleri kesip biçmiştir. Hısım akrabası çaprazlama dağıtılmıştır. Öksüzdür veya yetimdir. Baba şehit düşmüştür. Düşmediyse bile haberi gelmiyordur. Kurda kuşa yem olmuştur. Savrulmuş ailelerin çocukları."

"Yokladık biz onu, yollu değil," dedi ipsizlerden biri.

"Hay ömrüne bereket!"

---

[5] Şıhne: Eski zamanlarda güvenlik görevlisi, emniyet memuru, polis, gece bekçisi.

Memduh gün ağarana kadar uyumayarak tavla şakırtıları arasında ipsizleri düğümleyip her birinin iflahını kesiverdi. Kök söktürüyor, yakaladığını mars ediyordu. Ağız dolusu küfür, çürümüş sebzelerin piç kokuları, örümcek bağlamış duvarlar. Memduh şamata etti:

"Rahvancılar Konağı'nda bir örümcek vardır ki bilek kalınlığında! Sıçanları bile ağına düşürüyor şerefsizim."

"Maytap geçme bizimlen Memduh!"

"Yalancıyı falakaya yatırsınlar şerefsizim."

İpekli Memduh gün dökülürken Mesâdet Hanı'ndan çıkınca o kalıplı çocuğu bıraktığı yerde buldu.

"Ölmedin mi ulan!"

"Zırlama parlak mektepli."

Memduh kaşla göz arasında iki şamar patlattı. Çocuğun yüzü kıpkırmızı kesilmişti. Gözleri fırıl fırıl dönüyordu. Şimdi ikisi de birbirini tartıyor, kanlı bıçaklı kavgaya tutuşacak olsalar nereye varacaklarını kavramaya yatıyorlardı. İkisi de ihtiyatlıydı. Memduh, han duvarına tutunurken dırlandı:

"Haydi adını söyle barışalım."

"Mercan."

"Denizden mi çıktın?"

"Zırlama dedik ya mektepli."

"Kesinkes döveceğim seni."

"Biz öyle alengirli yırtık ağızlara kayık yanaştırmayız parlak mektepli."

***

Mercan, bir hayli sonrasında, bol yıldızlı gecelerden birinde Eminönü'nden Bebek'e vınlayarak pusuya yatmıştı. Mayıs'ın pey tutulmaz serinliği zamk gibi yapışkandır. Lofçalı Ahmet Cevdet Paşa yalısının kayıkhanesinde bir zaman eğleşti. Ötelerden kayalıklara çarpan dalgalara kulak

kabarttı. Duygusuzdu. Ne enselenme korkusunu besliyor ne de İstanbul zindanlarını umursuyordu. Çarpık omuzluydu. Yan yan yürüyerek yengeç gibi çırpınıyordu. Paçalarını ıslatmamaya dikkat ederek leş kokulu çoraplarını burmuştu. Yeterince eğleştiğine kanaat getirip cesaretini sırtlandı. Deniz tarafından mı koruluk tarafından mı içeriye sızmasının daha elverişli olacağını fazla düşünmeksizin körlemesine yürüdü. Laboratuvara girmişti bile. Dikkat kesildi. Çıt çıkarmıyor, kendisine mahsus yumuşaklığıyla hareket ediyordu. Tilki kadar kurnaz, çakal kadar sinsiydi yahut böyle olduğuna inanarak avunuyordu. Gözleri laboratuvarın karanlığına alışıncaya dek temkini elden bırakmadı. Camlı dolapları keşfetti. Koruluk tarafındaki pencerelerden ay ışığı vuruyordu. Parmakları camlı dolaplara uzandı fakat dokunmadı. Kurşun askerler. Sürü sürü fanuslar. Rastgele bir çekmeceyi sürdü. Ardından bir başka çekmeceyi yokladı. Göz göz dolaplar ay ışığında Mercan'ın cesaretini bağlamaya durmuşlardı. İki pencere arasındaki çerçeveli çizimi fark edince dondu kaldı. Usulca yaklaşıp yakından görmeye korkmuştu. Çizimdeki şey artık her ne idiyse çok kötü bakıyordu. Mercan donuktu ama çizimdeki ecinni kıpırdaktı. Öylesine kıpırdaktı ki çerçevenin içinden çıkıp saldırıya geçecekti. Mercan önceki günün akşamında parlak mektepliden yediği şamarları hatırladı. Soluğunu tutarak yenine burnunu sildi. Yanaklarına kor salmış o şamarlar cin çarpması filan mıydı? Deminki donukluğu eriyorken başını döndürüp laboratuvar kapısına baktı. Ecinniler! Kapının eşiğinde gepegenç bir kız. Kızın ardından önüne uçuveren bir yaşlı adam. Çerçevenin içinden fırlayıp da kapının eşiğine konmuşlar. Mercan'ın dizleri titriyordu. Dağlar tepeler kadar yaşlı adamın avcunda sekizli rovelver. Öylesine yaşlıydı ki rovelveri zor taşıyordu.

Mercan geri geri kayarak iki pencerenin arasındaki duvara tosladı. Tam da çerçevenin altına denk düşmüştü.

Dili tutulmuşçasına çenekemiği takırdadı. Lofçalı Ahmet Cevdet Paşa'nın kapı yoldaşı Süleyman Ağa o dağlar tepeler kadar yaşlı bedeninden umulmayacak delici bakışlar altından ünledi:

"Laboratuvarımızda ne arıyorsun?"

Mercan'da tık yok. Kelimeleri seçemiyor. Süleyman Ağa üsteledi:

"Neyin peşindesin? Cevap ver! Seni buraya kim gönderdi?"

Mercan iki pencere arasındaki duvara daha sıkı yapışınca Süleyman Ağa yanı başındaki kıza seslendi:

"Merdiven dibindeki kırnapı getir de şunu güzelce bağlayalım."

Zübeyde İsmet ikiletmeden koştu.

Süleyman Ağa sekizli rovelverini sımsıkı tutarak Mercan'a gözdağı veriyorken Zübeyde İsmet'in ablası Nimet bütün çiğliğiyle eşikte belirivermişti. Süleyman Ağa'nın dikkati dağılır gibi oldu. Mercan fırsat bilip hamle yaptı ama Nimet'in zayıf çığlığına Zübeyde İsmet yetişti. Rovelver tekrar horoz gibi diklenmişti. Süleyman Ağa'nın parmağı tetikte. Mercan yine deminki hâline döndü. Kurşunu yemesi işten değildi.

"Seni ya bağlarız kömürlüğe tıkarız, ya vururuz koruluğa gömeriz, kendin bilirsin," dedi Süleyman Ağa.

Mercan bir şeyler geveledi. Kelimeler dilinde yuvarlanıyor, söylediği anlaşılmıyordu. Bitirimdi, muhakkak itin kopuğun tekiydi fakat korkuyordu. Onu bu derece korkutanın ne olduğunu Süleyman Ağa anlamış olarak avurtlarını şişirdi.

"Kızların yanında olmaz," dedi Mercan.

Süleyman Ağa "çıkın dışarı" talimatı verince Nimet hemen kaçtıysa da Zübeyde İsmet bir direnişle terliklerini yürütmeye yanaşmadı. Süleyman Ağa sesinin dizginlerini koyulaştırdı:

"Burada olanları kimseye anlatmayacaksınız. Şimdi odana dön Zübeyde."

Vaziyetin ciddiyetine mağlup düşen Zübeyde İsmet laboratuvarı terk etti. On beş dakika kadar sonrasında ortalık yatışmıştı ve Zübeyde İsmet yalının kör pencerelerinden koruluğu seyrederken ihtiyar ağaya soruyordu:

"Serseri çocuğu neden salıverdin? Neden kaçıp gitmesine göz yumdun?"

"Bu gece laboratuvarda hiçbir şey olmadı. Gördüklerin rüya bile değildi. Unutmanı emrediyorum. Asla neden diye sormayacaksın."

"Peki ağa."

Zübeyde İsmet her hâlükârda peki ağa demişti demesine ama sabah kahvaltısında yalının bütün halkı buluştuğunda dün geceki hadiseyi anlatmaya can atıyordu. Süleyman Ağa bunun farkında bulunmakla Zübeyde'yi bakışlarıyla haşlamaktaydı. Fatma Aliye Hanım bir müddetliğine Kadıköyü'ndeki köşkte dinlenceye çekileceğini söylüyordu:

"Süleyman Ağa beni getirir götürür."

Süleyman Ağa dereden tepeden rengine bürünerek:

"Faik Bey de sizinle gidecek mi?"

"Eli mecbur. Benden kaçabiliyorsa da kızlarını bırakamaz. Her ne kadar Faik Bey hava değişimi için Göztepe'de bağ köşkü kiralayalım diyordu. Sağlığıma iyi gelecekmiş."

"Nereden çıktı şimdi bu Göztepe?"

"Doktor Molik'in tavsiyesi."

"Gidecekseniz gidin fakat Zübeyde İsmet burada kalsın. Bana lazım. Laboratuvarda temizlik yapacağız. Zübeyde'nin angarya işlerde yardımı dokunuyor. Yaşlı adamız. Bir başıma yürütemem."

Zübeyde İsmet hem gururlanmış hem de içerlemişti. Kadıköyü'ndeki aile meclislerinde boşboğazlık edip laboratuvar hadisesini etrafa dökebilirdi. Süleyman Ağa salt

bu yüzden yalıda kalmasını irade buyuruyordu. Başka hangi sebep olacaktı ki zaten?

Fatma Aliye Hanım kızına sordu:

"Geliyor musun kalıyor musun?"

"Şimdilik yalıda kalayım anne."

"Kal bakalım. Süleyman Ağa'ya göz kulak olmanda fayda var. Anlamıyorum sanmayınız. Siz ikiniz ne işler çeviriyorsunuz öğreneceğim."

"Süleyman Ağa bensiz laboratuvarı havaya uçurabilir. Bebek semtinin eşelenmiş tavuk kümesinden farkı kalmaz."

Fatma Aliye Hanım kibarca güldü:

"Nimet de benimle Kadıköyü'ne gelsin mi?"

"Gelmesin," dedi Süleyman Ağa.

"İşte yine anlıyorum ki üçlü çete kurmuşsunuz. Topu topu dört kızım var. Süleyman Ağamız iki bekâr kızımı da alıkoyuyor. Sırrınızı muhakkak çözeceğim."

"Sır mır yok," dedi aksi ihtiyar.

"Şimdilik kanmış görüneceğim."

Fatma Aliye Hanım o günün akşamüstünde pılısını pırtısını toparlayıp Süleyman Ağa'nın refakatinde Kadıköyü'ne taşındı. Kocası Faik Bey'se Doktor Molik'in diretmesiyle Göztepe'de bağ köşkü aranmaya koşulmuştu. Süleyman Ağa, Fatma Aliye'yi Kadıköyü'ne bırakıp geri geldi. Yalının nüfusu bu şekilde küçülünce Zübeyde İsmet daha serbest kaldığına sevinirken Nimet daima diken üstündeydi. Ahmet Cevdet Paşa familyasının içerisinde yer tutmanın müşküllüğü herkesin kaldıracağı iş değildir. Cihan Harbi cephelerinden kopup gelen haberler ise yalının ağırlığını daha da koyulaştırmaktaydı. Cemiyet-i İmdâdiye[6] bir düziye barınaklar kurup durmaktadır. Ye-

[6] Cemiyet-i İmdâdiye: 1896 yılında Fatma Aliye Hanımefendi'nin öncülüğünde kurulmuş olan ilk kadın dostluk ve dayanışma derneği Muhadenet-i Nisvan'ın on iki yıl sonrasında yine Fatma Aliye Hanım